

Lærervejledning

Tekster er mange ting	2
Sætningens led	3
Alle historier har en begyndelse	7
Perioder, punktum og komma	8
Der skal være en handling	10
Direkte tale	11
Vi ser på ord	12
Få sluttet igen	13
Stedord	14
Resumé, notater og fagtekster	16
Ordklasser og sætningsled	18

Tekster er mange ting

Afsnittets hensigt er at præsentere eleverne for forskellige slags tekster og dermed åbne deres øjne for at der er mange sproglige elementer i hver tekst der både skal overholdes, men som også gør teksterne læservenlige.

På så kort plads kan vi naturligvis ikke komme ind på alle genrerne, men vi har valgt at fokusere på nogle af sagteksterne med hovedvægten lagt på avistekster.

Desuden introduceres eleverne for kommunikationsmodellen, først og fremmest for at gøre opmærksom på at tekster skal være modtagerrettede.

Vi har følgende bemærkninger til nogle af opgaverne:

Opgave 1 er udelukkende tænkt som et debatoplæg, så eleverne allerede nu får en første fornemmelse af de forskellige udtryksformer.

Desuden kan man tale med eleverne om hvilke andre piktogrammer de kender, og hvilke verdensdele de 5 olympiske ringe symboliserer.

Opgave 4 lægger op til en samtale om sms-beskeder. Men kan bl.a. diskutere fordele og ulemper og fx komme ind på forbruget, indholdets kvalitet og om de påvirker deres sproglige udvikling.

I opgave 7 kan man evt. lave et rotationssystem, så alle brevene bliver besvaret.

Bagefter kan man udvælge et par stykker som åbenbart har optaget eleverne meget og arrangere en slags høring hvor de to skribenter sidder i panelet, mens kammeraterne stiller uddybende spørgsmål til deres argumenter.

Inden man går i gang med opgave 9, bør man uddybe begreberne ”objektiv” og ”subjektiv”, evt. ved at skrive nogle sætninger på tavlen, hentet fra anmeldelsen.

Fx – ”Hovedpersonen i denne fortælling hedder Albert” = objektiv

”Romanen er en fantastisk fortælling der fanger læserne lige fra begyndelsen” = subjektiv.

Følgende overskrifter var brugt i de forskellige aviser i opgave 14:

1. Busulykke i Indien
2. Ulækker opdagelse
3. Renlighed er en god ting
4. Uheldig køreprøve

I opgave 16 kan følgende overskrifter dække:

Udlandsrejser hitter

Danskerne foretrækker både sol og sne

Rejsebureauerne har kronede dage

Sætningens led

Formålet med afsnittet er at give eleverne en forståelse af at en sætning er bygget op af flere led, og at variation af sætningsopbygning er et vigtigt sprogligt virkemiddel. I afsnittet arbejdes med udsagnsled, grundled, genstandsled, hensynsled og biled – herunder forholdsordsled. Omsagnsled er ikke taget med i afsnittet da eleverne endnu ikke er fortrolige med genstandsled. Dog figurerer omsagnsled til grundled på oversigten over ordklasser og sætningsled, så den enkelte lærer kan vælge at introducere det for sin klasse. Dette led bliver gennemgået i Så dansk 7.

Opgave 1

Opgaven giver mulighed for flere forskellige løsninger som klassen bør tale om da de forskellige løsninger har en gradsforskel i betydning som eleverne bør bemærke.

Her et par forslag til de tre sætninger som skal dannes:

Moderen gav ofte barnet saftevand i sutteflaske.
Ofte gav moderen barnet saftevand i sutteflaske.
Barnet gav moderen ofte saftevand i sutteflaske.
I sutteflaske gav moderen ofte barnet saftevand.
Saftevand gav moderen ofte barnet i sutteflaske.
Gav moderen ofte barnet saftevand i sutteflaske?

Sprog som for eksempel tysk bruger endelser til at angive ords funktion i sætningen. På dansk angiver vi som regel ordenes funktion ved deres placering i sætningen.

Leddene i eksemplet ovenover kunne vel også anbringes således med en helt anden betydning som følge:

Barnet gav ofte moderen saft i sutteflaske. Ud fra oplægget kan man jo ikke se om barnet er hensynsled eller grundled – her må man se på betydningen.

Læreren fortalte straks eleverne den gode nyhed om lejrturen.
Den gode nyhed om lejrturen fortalte læreren straks eleverne.
Fortalte læreren straks eleverne den gode nyhed om lejrturen?
Eleverne fortalte læreren straks den gode nyhed om lejrturen.
eller
Eleverne fortalte straks læreren den gode nyhed om lejrturen.

Forfatteren samler stof til en ny bog.
Samler forfatteren stof til en ny bog?
Til en ny bog samler forfatteren stof.
Stof til en ny bog samler forfatteren.
En ny bog samler forfatteren stof til.

Opgave 2 – 4

Selvom eleverne i Så dansk 5 er blevet præsenteret for flere af sætningens led, repeteres de i de første opgaver.

Det er vigtigt at eleverne forstår at en sætning mindst består af et udsagnsled og et grundled. Derfor indledes arbejdet med denne definition af en sætning.

Udsagnsleddet er det vigtigste led i sætningen; det er sætningens motor som sætter det hele i gang. Af denne grund bør eleverne vænne sig til altid at begynde en sætningsanalyse med at finde udsagnsled.

Opgave 4
Løsningsforslag:

Manden klipper hæk.
Aben skræller en banan.
Pigen har fødselsdag.
Prinsessen kysser en frø.
Drengene spiller fodbold.
Børnene hører musik.
Kokken laver mad.
Landmanden pløjer sin mark.

Opgave 5
Hensynsled er eleverne ikke tidligere blevet præsenteret for i Så dansk. Derfor ville et par øvesætninger på tavlen være en god ide.
Eleverne får to gode hjælperegler til at finde hensynsled:
Hensynsled står som regel foran genstandsleddet.
De skal spørge med *til hvem?*

For at gøre analysen nem for eleverne er sætningerne bygget ensartet op – eneste undtagelser er de to sætninger formuleret som spørgsmål.

Opgave 6
Der er egentlig ikke så mange udsagnsord der kan have hensynsled. Til gengæld bruger vi dem ofte.
Opgaven bør rettes med eleverne.

Opgave 7
Selvom forholdsord og forholdsordsled er omtalt tidligere i Så dansk, vil det være en god ide at konkretisere betydningen af forholdsord for eleverne ved hjælp af ting fra klasseværelset.

Opgave 9
Mange elever har den opfattelse at de kan finde alle de forskellige sætningsled i enhver sætning. Når der i opgaveformuleringen står find og marker alle led, betyder det altså ikke at alle de led eleverne har lært, optræder i hver sætning. Det er måske nødvendigt at gøre dem opmærksom på dette.

Opgave 10
Forslag til sætninger:

Dommeren giver spilleren det røde kort for tacklingen.
Bibliotekaren rækker drengen en bog.
Læreren viser eleverne en udstoppet fugl.
Drengen fortalte kammeraterne en vits.
Veninderne ønskede pigen god tur.

Forældrene forærede barnet en ny cykel i fødselsdagsgave.
 Pigen giver drengen et kys på kinden.
 Buschaufføren gav manden en billet i hånden.

Opgave 11

I opgaven introduceres billed. Eleverne har i tidligere opgaver arbejdet med én type billed – forholdsordsled. Disse optræder også i sætningerne her. I sætningerne optræder desuden tillægsord i t-form *hårdt* og biord som *snart, ofte straks, meget, aldrig, allerede, altid, nedad og inde* som billed.

Opgave 12

Som omtalt ved opgave 9 tror nogle elever at de kan finde alle de sætningsled de har lært, i hver sætning. Det kan de ikke i sætningerne i opgaven.

Hun gav ham et kys på næsen.

x o ? €

Lørdag viser fjernsynet en god film.

o x -----€-----

Træneren lovede hende en plads på holdet.

x o ? €

Viser du mig vej til biografen?

o x ? €

Lægen ønskede patienten god bedring.

x o ? -----€-----

I morgen kommer Ida ikke i skole.

o x

Sydpå drikker man som regel vin til maden.

o x €

I går skinnede solen hele dagen.

o x

Sælgeren foreslår kunden en anden farve.

x o ? -----€-----

I søndags forærede mine forældre mig en rejse til USA.

o -----x----- ? ---€---

Opgave 13

Formålet med opgaven er at give eleverne en forståelse af at ethvert led i en sætning fortæller noget og kan give svar på et spørgsmål.

Opgave 14

Pladsen foran udsagnsleddet er en slags udstillingsvindue. Det led der anbringes her, får ofte lidt mere betydning. Det skal eleverne lære at bruge som et middel til variation i deres egen sætningsopbygning.

Opgave 15

Alt for ofte opbygger elever deres sætninger efter samme skabelon: først grundled, så udsagnsled osv. Det bliver ensformigt og kedeligt at læse. Ofte sker det fordi eleverne ikke er opmærksomme på at de som regel starter deres sætninger med grundled efterfulgt af udsagnsled I opgaven bliver eleverne gjort opmærksom på problemet og øver sig i at skabe sproglig variation ved at anbringe andre led på pladsen før udsagnsleddet. Der er flere svarmuligheder til opgaven.

Plus

Opgave 1

Eksempel på svar:

Jeg henter avisen.

Lars forærer sin lillebror en bamse.

Lars forærer sin lillebror en bamse i fødselsdagsgave.

Forærede Lars ham bamsen?

Mandag har vi idræt.

Alle historier har en begyndelse

I 3 afsnit i Sådans 6 bliver der sat fokus på hvordan man kan skrive historier/noveller. Da de tre afsnit til sammen rummer rigtig mange skriveopgaver, har vi valgt at fordele dem ud over hele hæftet, men man kan også vælge at arbejde med afsnittene som et hele.

Sideløbende med denne skriftlige del vil det være oplagt at arbejde med novellegeneren og læse forskellige og forskelligartede noveller der kan illustrere og supplere gennemgangen her i Sådans 6. Også film/kortfilm kan inddrages i arbejdet.

I afsnittet Alle historier har en begyndelse arbejdes der med to forskellige måder at skrive begyndelse på. De to måder kalder vi henholdsvis langsom og hurtig begyndelse.

Begyndelsen til Dan Turélls historie Mord i møntvaskeriet er et eksempel på en langsom begyndelse. I den langsomme begyndelse får vi med det samme oplyst hvor historien foregår, hvornår den foregår, og hvem der er med. Hele situationen (scenariet) skildres så vi fornemmer stemningen på stedet. Forfatteren giver sig god tid til at beskrive tid og sted.

I den hurtige begyndelse springer vi lige ind i handlingen – en begyndelse der er kendt under betegnelsen in medias res. Den hurtige begyndelse er god til hurtigt at fange læserens opmærksomhed og gøre ham nysgerrig. De nødvendige oplysninger kommer ofte først senere i historien – når læseren er fanget.

Opgave 2

For at skabe en hurtig begyndelse kan eleverne trække begivenheden med det punkterede dæk helt frem i teksten og gøre det til det første vi hører om – måske endda starte med et lydord Bang!

Eleverne kan altså vise handlingen før de beskriver situationen.

Opgave 3

Her skal eleverne gøre det modsatte af det de gjorde i opgave 2 - beskrive situationen før de viser handlingen. Det vil sige at de skal starte med at fortælle hvor og hvornår historien foregår, og hvem der er med før de fortæller at Anne hører et råb.

Opgave 5

For nogle elever vil illustrationen til opgaven ikke være tilstrækkelig som inspiration til at få ideer til en historie. Derfor er det en god ide at tage en samtale i klassen om hvilke muligheder der ligger i illustrationen. Det kan for eksempel være:

- En uheldig lottospiller har tabt sin lottoseddel. En anden person samler den op og erfarer at der en milliongevinst på den. Hvad sker der så?
- En lærer opsnapper en seddel der sendes rundt i klassen. Hvad gør han så?
- En elev har fået et brev med hjem fra skolen om at han/hun er bortvist i en uge. Hvorfor og hvad sker der så?
- Et kærestebrev
- En flaskepost
- En person taber en 100 kr. seddel uden at opdage det. En anden samler den op og . . .
- osv.

Perioder, punktum og komma

De 3 begreber hænger som bekendt nøje sammen. Vi har valgt at koncentrere os om forskellen mellem helsætninger og ledsætninger med henblik på at lære eleverne reglerne for det fælles komma, som blev vedtaget i foråret 2004. Dog er de første to opgaver en repetition af de begreber vi beskæftigede os med i Sådanskt 5.

Afsnittet er meget formelt, så vi har til dette afsnit valgt udelukkende at skrive løsninger hvor vi finder det nødvendigt.

Opgave 5

Selv om de fleste kinesere bor i slumkvarterer, møder man kun glade mennesker derovre. Da det er en gammel tradition, spiser man med pinde. Hvis du spiser slanger i Kina, bliver du virkelig accepteret. I storbyerne går de fleste tidligt i seng (,) da de skal møde på arbejde kl. 7. Et kinesisk ordsprog siger (,) at selv den længste rejse begynder med det første skridt. På vej til arbejde gør kineserne gymnastik (,) idet de gør meget for at holde sig sunde. I næsten alle skoler har eleverne uniformer (,) fordi man ikke vil gøre forskel på eleverne. Hvis du virkelig vil more dig om aftenen, er der ikke mange muligheder i Kina.

Opgave 6

Min farfar og farmor er rejst til Spanien (,) fordi de vil nyde deres pensionisttilværelse.

Radioen spillede så højt(,) at min mor blev sur.

Printeren virkede ikke (,) da den trængte til rensning.

Jeg bliver ked af det (,) hvis du ikke kommer til min fødselsdag.

Havefolket begynder at røre på sig (,) når foråret kommer.

Krigen vil fortsætte (,) hvis der ikke sættes flere tropper ind.

Mange mennesker får foretaget skønhedsoperationer (,) selv om det er dyrt.

Digteren tjente ikke mange penge (,) fordi hans bøger ikke blev solgt.

Popgruppen blev hurtigt glemt (,) idet den ikke kunne få en pladekontrakt.

Filmen trak fulde huse (,) fordi den havde fået så gode anmeldelser.

Opgave 7

Anne mente (,) at det var for sent at gå (,) da det var blevet mørkt.

Hvis du spørger (,) om du må gå, er svaret nej.

Vi skal spise (,) når klokken er 6 (,) før forældremødet begynder.

Selv om man siger (,) at han er dygtig, gælder det langt fra i alle fag.

Helle spurgte (,) om jeg ville med i svømmehallen (,) da der var så lækkert.

Jeg fortæller altid mine forældre (,) hvem der er med (,) når vi holder fest.

Jeg ventede på Michael (,) der skulle komme med færgen(,) fordi han havde lovet at besøge mig.

Da du har været meget pålidelig (,) hver gang jeg har lånt dig penge, må du godt låne mig 100 kr.

Hvis du er træt (,) når du har været ude med morgenavisen, skal du have et godt morgenmåltid.

Ditte tog hurtigt hjem (,) da hun havde travlt(,) fordi hun skulle til badminton.

Opgave 8

Hvis der kun er 'et fjernsyn i en stor familie, kan der opstå mange problemer. De begynder allerede om morgenen.

Nogle af børnene vil se tegnefilm, men de unge vil hellere se musikvideoer (,) før de skal i skole. At forældrene vil have ro (,) da de har en anstrengende arbejdsdag foran sig, tager ungerne slet ikke hensyn til. Når de mindste kommer hjem fra institution, bliver fjernsynet

tændt igen. Selv om storebror har lejet en videofilm (,) da han fik fri fra skole, får han ikke lov til at sætte den i. Børneprogrammet skal være færdigt (,) før husets teenagere må se video. Om aftenen siger forældrene (,) at de vil se Nyhederne (,) fordi de ikke har læst aviser. Så begynder kampen for alvor, for samtidig er der en seriefilm på et af de andre programmer. De unge bliver sure på de gamle (,) fordi de er så afhængige af Nyhederne. Om de skal se det ene eller det andet, skændes familien om resten af aftenen.

Opgave 9

Danmarks fjernsyn begyndte at sende i 1951, men nu er mediet udbredt over hele verden. Hvis man har rejst meget, kan man få mange pudsige oplevelser med tv. I Grønland har jeg oplevet (,) at en fanger kom hjem efter 7 dages rensdyrjagt. Der var ikke gået 2 minutter (,) før han sad og så fjernsyn i en lille hytte. Når man besøger de fattigste mennesker i Nepal, undrer man sig også. De har hverken vand eller toilet, men tv har de næsten alle. I Indien har jeg oplevet (,) at nogle børn blev videofilm. Da de bagefter så sig selv på en tv-skærm, løb de skrigende ud af lokalet dybt chokerede. I Rusland viste de en kendt dansk spillefilm. Jeg fik dog ikke meget ud af den (,) fordi de havde synkroniseret stemmerne til russisk.

Plus

Opgave 1

Kære brevkasse

Jeg har et stort problem, for jeg er blevet forelsket i en dreng i vores klasse, men problemet er (,) at han slet ikke ved det(,) da jeg er så genert. Selv om jeg siger til mig selv (,) at jeg vil fortælle ham det, kan jeg ikke tage mig sammen. Det er også fordi (,) jeg er ked af mit udseende. Jeg er alt for tynd, og de kalder mig også for strygebræt i klassen. Selv om jeg spiser mange pommes frites og drikker mange colaer for at tage på, hjælper det ikke noget. Resultatet er bare (,) at jeg har fået mange bumser. Hvad skal jeg gøre, for jeg er virkelig forelsket i ham?

En ulykkelig 12-årig pige.

Opgave 3

En lille pige var i kirke, og det var første gang i hendes liv. Da hun kom hjem, sad hendes mor og ventede spændt. Moderen spurgte så datteren (,) om hun kunne lide at være i kirke. Den lille pige svarede (,) at det kunne hun godt. Dog tilføjede hun (,) at der skete noget uretfærdigt. En mand lavede nemlig alt arbejdet, men en anden gik rundt og samlede penge.

Stavetræning

Opgave 3

Det er en tradition (,) at vores klasse hvert år tager på hyttetur. Det er bare lækkert. Sidste års tur vil vi dog aldrig glemme. Vi havde lejet en spejderhytte ude midt i en skov.

Alt gik godt, indtil vi så Nyhederne i tv om aftenen. Vi blev meget chokerede (,) da de meddelte (,) at en efterlyst morder var set på egnen. Vores lærere beroligede os, men det var næsten for spændende.

Da vi var kommet i seng, kunne vi ikke falde i søvn. Pludselig hørte vi skridt udenfor, men det var heldigvis lejrlederen. Han kom for at fortælle os (,) at morderen var fanget. Da vi hørte det, faldt vi hurtigt til ro.

Der skal være en handling

Overskriften til dette afsnit er valgt for at understrege det vigtige i at eleverne lærer at en historie skal have en handling.

Alt for ofte skriver elever historier som ikke handler om noget eller hvor handlingen er for usammenhængende og uden ide og mål.

Historier er episke tekster, og den genre er netop kendetegnet ved at den rummer en handling. En handling opstår ikke af sig selv, men udspringer af en konflikt. En konflikt er en uoverensstemmelse eller et problem som kræver en afklaring, og denne afklaring er det der finder sted i historiens handling.

Det er afgørende at eleverne forstår at der skal en konflikt til før der kan opstå en handling. Man kan sige at handlingen er en form for konfliktløsning. Eleven kan gøre konfliktløsningen spændende ved at inddele handlingen i episoder der hver især har et stigende spændingsforløb. På den måde stiger spændingen hen gennem handlingen indtil den toppe på det tidspunkt hvor konflikten løses – det punkt som kaldes klimaks. Måske løses konflikten ikke altid, men den finder en form som giver en vis afklaring.

I dette afsnit skal eleverne altså erfare at der skal være en konflikt for at der kan være en handling. Og det skal de bruge når de selv skriver historier. Det kan være svært for dem, og derfor kan det være godt at vænne dem til skriftligt at gøre rede for hvad konflikten er før de begynder at skrive deres historie. Det kan de gøre indtil de er sikre og kan holde styr på det uden først at formulere sig skriftligt. Eleverne skal forstå at de ikke er parate til at skrive en historie før de har gjort sig klart hvordan historiens konflikt er – altså hvordan handlingen sættes i gang.

Opgave 1

Eleverne har fået hjælp til at løse denne opgave idet teksten er delt i forskellige farver.

Begyndelsen har én farve, og den går til og med linje 9.

Handlingen har andre farver, og den går til og med linje 42.

Slutningen har en tredje farve, og den går fra linje 43 til 48.

Opgave 2

I begyndelsen får vi at vide hvornår det foregår (tirsdag morgen), hvilke personer der er med (Lone og Ole), hvad der foregår (Lone arbejder i køkkenet, tænker på ferien og giver katten en sardin).

Opgave 3

Konflikten i historien er at katten er dårlig, og måske er Ole blevet alvorligt forgiftet.

Opgave 4

Episode 1 fra linje 10 til 15. Overskriften kan være: Katten er blevet forgiftet.

Episode 2 fra linje 16 til 24. Overskriften kan være: Ole skal undersøges for forgiftning.

Episode 3 fra linje 25 til 29. Overskriften kan være: Ole kommer på hospitalet.

Episode 4 fra linje 30 til 42. Overskriften kan være: En forklaring på kattens forgiftning.

Opgave 5

Konflikten bliver løst ved at naboens søn, Peter, fortæller hvad der er sket.

Direkte tale

Til at vise direkte tale kan man benytte forskellige tegn – anførselstegn og talestreger som det er vist i kassen på side 46. Hvilken af de to måder man vælger, er i princippet lige meget, men man skal være konsekvent og anvende de samme tegn i samme tekst. I afsnittet gennemgås både brug af anførselstegn og talestreg, men den 3. mulighed - helt at undlade at bruge repliktegn - omtales ikke i hæftet.

Opgave 1

De spurgte: ”Hvor ligger huset?”

Han skreg: ”Hjælp mig.”

Cathrine hviskede: ”Jeg skal kaste op.”

Morten og Michael råbte: ”Det kan du selv gøre.”

Opgave 2

Chaufføren råbte: ”Vi kører nu.”

Drengen spurgte: ”Hvad koster billetten?”

”I skal skynde jer,” råbte faderen til de to drenge.

De svarede: ”Vi kommer nu.”

Alle passagerer sukkede: ”Hvornår kører vi?”

”Det gør vi nu,” hvædede chaufføren.

Opgave 3

”Du må slukke for musikken,” sagde drengen, ”for ellers kan jeg ikke koncentrere mig.”

”Hvis jeg bruger alle pengene i dag,” tænkte manden, ”har jeg ingen til resten af ugen.”

”Når solen skinner og temperaturen er høj,” sagde Michael, ”er livet værd at leve.”

”Det er nødvendigt,” sagde min mor, ”at gøre noget ved problemet.”

”Hvis Mikkel kommer,” sagde Mads, ”så kommer jeg ikke.”

”Du skal spise nu,” råbte Trines mor, ”ellers kommer du for sent.”

Vi ser på ord

Der er flere formål med dette afsnit. Dels får eleverne et indblik i hvordan en del af det danske sprog er bygget op, dels skulle afsnittet helst forbedre deres retstavningsfærdigheder og dels udvikle deres kreative, sproglige evner.

Opgave 2

Denne opgave lægger op til at eleverne parvis snakker videre om klassens forslag hvorefter de sammen skriver fortsættelsen.

Opgave 3

Følgende forslag kan bruges:

hundehus – dyrehave – fuglehus – landevej – ostemad – bøgetræ – barnebarn – stoleben – gåsegang
landsby – skibskaptajn – redningsvest – skorstensfejer – juletræsstjerne

Opgave 5

Disse ord kan bruges:

husbåd – husfred – husholdning – huskat – huskeseddel – husleje – husly – husmand – husmor –

Opgave 6

Vi kan foreslå følgende:

indkøbe – indlede – indleve – indlevere – indlære – indløse – indmelde – indsamle – indrette

Opgave 9

Følgende ord kan bruges:

uvenlig – uvane – uærlig – uskyldig – usikker – usand – urenlig – upraktisk – uopdragen – unyttig

Opgave 10

Her er nogle forslag:

mistillid – misunde – mislykkes – mismod – misinformere – misfarve – misbruge – misdannelse

Opgave 13

Disse 10 ord kan evt. bruges:

forelskelse – følelse – forkælelse – meddelelse – udtalelse – tilladelse – høreelse – forbindelse – opfindelse – forståelse

Plus

Opgave 3

Han havde misforstået beskeden.

Børnene så med stor fornøjelse på filmen.

Efter middagen bad Marie om at få en regning så hun kunne betale.

At stjæle er en forbrydelse.

Manden mishandler sin hund.

I larmer for meget, så nu bliver jeg nødt til at afbryde jer.

Stavetræning

Opgave 1

Alt for mange småbørn bevæger sig for lidt. De skal ud af klapvognen (,) når de er 2 år gamle. De skal løbe og lege både i vuggestuen og børnehaven og i det hele taget røre sig så meget som muligt.

Børns stillesiddende liv øger risikoen for (,) at de bliver overvægtige allerede i en tidlig alder. Teenagere er gennem de sidste 10 år blevet tykkere, har undersøgelser vist.

Selvfølgelig har det også noget med kosten at gøre. Børn og unge mishandler deres krop, siger nogle forskere. Det kan i den sidste ende afkorte deres liv, for usund mad som burgere og anden fast-food er hverdagskost for alt for mange.

Få sluttet igen

Det er vigtigt at få sat handlingen i gang, men det er også vigtigt at få den sluttet igen. Som al anden skrivning kræver det at man tænker sig om og forbereder sig så man tidligt i skriveforløbet eller i hvert fald undervejs har klarhed over hvordan der skal slutes – altså hvad man er på vej imod.

Slutningen kommer som regel lige efter historiens klimaks og runder historien af ved at give svar på de spørgsmål der måtte være tilbage. Nogle historier slutter umiddelbart efter klimaks og har faktisk ikke nogen slutning. I den type historier vil læseren ofte sidde tilbage med ubesvarede spørgsmål – spørgsmål som læseren selv må finde svar på. Sådanne slutninger er naturligvis bevidst valgt af forfatteren for at få læseren til at tage del i historien og forholde sig til historiens evt. problemer/temaer.

Mange elever som ikke er så trænet i at skrive historier, har en tilbøjelighed til ikke at tænke særlig meget over hvordan deres historier skal slutte. De holder ofte blot op med at skrive. Det er selvfølgelig ikke i orden, og derfor er det nødvendigt at have opmærksomhed på og træne denne del af historieskrivningen.

Opgave 1

Når dommeren siger til gæsterne at han med trolddom vil få stokkene til at vokse 5 cm i løbet af natten, mangler han at give dem en meget væsentlig oplysning. En oplysning der er nødvendig for at han kan fange tyven. Han mangler at fortælle gæsterne at det kun er tyvens stok der vil vokse 5 cm.

Måske er det vanskeligt for eleverne at gennemskue at denne oplysning mangler, så derfor bør man tale om det på klassen før eleverne skal skrive en slutning selv.

Dommerens ide er at tyven vil frygte at det kun er hans stok der vil vokse, og derfor vil han skære 5 cm af stokken før han viser den til dommeren den næste morgen.

Ud fra disse oplysninger bør eleverne kunne skrive en egnet slutning.

Stedord – pronomener

Den latinske betegnelse for stedord er pronomen. Pro betyder i stedet for, nomen betyder navn, så pronomen betyder i stedet for et navn.

I afsnittet arbejdes med personlige stedord, ejestedord, henførende stedord og spørgende stedord. Ubestemte stedord som nogen, man og ingen samt påpegende stedord som denne omtales ikke her.

Personlige stedord står i stedet for personer. De opdeles i 1., 2. og 3. person.

1. person (jeg, vi) er den talende.
2. person (du, I, De) er den der tales til.
3. person (han, hun, de) er den der tales om.

De personlige stedord jeg, du, han, hun, den, det, vi, I, De og de bruges når stedordet står som grundled i sætningen. Derfor hedder det: Søren og jeg skal på ferie.

Formerne mig, dig, ham, hende, os, jer, Dem bruges når stedordet ikke står som grundled, fx Vi hentede ham i lufthavnen. Du skal give mig bolden.

Opgave 1 + 3

Det lille barn på 2-3 år der er ved at lære at tale, bruger som Henrik i eksemplet ikke stedord, eller bruger dem forkert.

I opgave 1 skal eleverne omskrive talebobleteksten ved at indsætte stedord i teksten. Da opgaven lægger op til at de skal skrive teksten som de selv vil sige den, kan der være flere mere eller mindre kreative svarmuligheder til opgaven.

Opgave 4-5

Eleverne skal gå ind i billedet og vælge en person og skrive hvad personen oplever. De skal vælge mellem en 1. persons- og en 3. personsfortæller. De skal læse deres tekster for hinanden og se på virkningen af henholdsvis en 1. persons- og en 3. personsfortæller.

Ejestedord (possesive pronomener) udtrykker et ejendomsforhold, de fortæller hvem der ejer noget.

Ejestedord retter sig i køn og tal efter det ord det lægger sig til:

Det er min taske.

Det er mit bord.

Det er mine sko.

Ordene hans, hendes, dens, dets, jeres, Deres, deres, er egentlig personlige stedord i ejefald. De bruges i de former hvor ejestedordene ikke findes.

Ordene hans, hendes og sin volder problemer for mange mennesker som har svært ved at finde ud af hvornår man bruger sin, og hvornår man bruger hans/hendes, og ofte bruger de hans/hendes i stedet for sin.

Brugen af sin, hans/hendes øves i opgave 7-9.

Reglen er at sin bruges i stedet for samme person som grundledet – sin viser hen til grundledet. Derfor skal eleverne vænne sig til at gå tilbage til grundledet for at afgøre om de skal bruge sin eller hans/hendes.

Opgave 10

Selvom det i dag er blevet almindeligt at sige du til hver mand, er der alligevel brug for at omtale tiltaleordene De, Dem og Deres som bruges i mere formelle skrivelser. Eleven skal lære at tiltaleordene De, Dem og Deres skal skrives med stort.

- I morgen kommer jeg igen, og så vil jeg have tasken fuld af whisky.

Hvis De lader mig slippe igennem, vil jeg give Dem to flasker whisky.

Tolderen svarer vredt:

Hvad bilder De Dem ind. Tror De at jeg kan bestikkes med whisky?

Næste dag kommer manden igen, og han bliver stoppet af toldereren der siger:

-Må jeg se Deres taske?

-Ja, det må De gerne, for jeg har kun købt dåsebønner i dag.

-Nå, det var godt at De alligevel ikke turde smugle, sagde toldereren og så tilfreds ud indtil manden svarede:

- Ja, men det gjorde jeg jo i går. Da havde De så travlt med at jage mig væk at De ikke så efter i tasken.

Opgave 11

Selvom det ikke direkte er nævnt i opgaveformuleringen, skal eleverne anvende de høflige tiltaleformer De, Dem og Deres.

Henførende stedord (relative pronomener) bruges til at binde sætninger sammen med og få sproget til at flyde. Det henførende stedord skal stå lige efter det ord det fører hen til. Det skal eleverne have slået fast da en forkert placering af det henførende stedord kan give misforståelser som i flere af eksemplerne på Plussiden.

Da sætninger der indledes med henførende stedord er ledsætninger, kan der sættes startkomma foran dem. I Så dansk 6 har vi valgt at undlade at omtale parentetiske relativsætninger hvor der skal sættes komma både foran og bagefter da vi mener det vil forvirre elever på dette klassetrin.

Spørgende stedord (interrogative pronomener) der bruges til at stille spørgsmål med, vil normalt ikke give problemer på dette klassetrin da de fleste elever vil have lært sig at huske det stumme h i disse ord.

Fremmedsprogede elever vil have gavn af at erfare at hvilke bruges foran ord i fælleskøn, hvilket i intetkøn, hvilke i flertal og hvis i ejefald.

Plus

Forslag til ændringer.

Hun havde tabt nøglen som hun havde lånt af Trine, i buskene.

I hælene havde han to mænd der indhentede ham på ingen tid.

Når du vil slå græsplænen, skal du huske at tage hunden med ud.

Susanne og jeg skal i biografen.

Af drengene fik Søren nogle orm. De var ikke glade for at blive sat på krogen.

Hun havde en voldsom smerte i knæet. Det føltes som om det skulle eksplodere, men næste morgen var smerten væk.

Historien handler om en dreng og hans ven.

Det er meget vigtigt at I finder bogen.

Ved ørerne fik pigen klippet krøllerne som var blevet for lange, så der skulle klippes 5 cm af.

Resumé, notater og fagtekster

Formålet med afsnittet er at eleverne lærer at uddrage og videregive de vigtigste oplysninger i en tekst. I afsnittet arbejdes med en enkel model til at skrive fagtekster, og der arbejdes med nøgleord, notater, referat og resumé.

På dette klassetrin er det stadig svært for eleverne at uddrage de vigtigste informationer i teksten og få dem videregivet i elevernes eget sprog. Der vil være behov for at eleverne øver sig på flere tekster end de der har været plads til at bringe i afsnittet her.

Opgave 1

I opgave 1 beskrives metoden at stille spørgsmål og finde svar ud fra teksten om

Storebæltsbroen: Hvad ved jeg? Hvad mere ønsker jeg at vide? Hvor finder jeg oplysninger om det?

Teksten på side 82 er fra www.sundogbaelt.dk - hjemmesiden for Sund og Bælt som er den organisation der driver Storebæltsbroen. Dermed kan man have tillid til de oplysninger der bringes på hjemmesiden. Det betyder at eleverne kan bruge oplysninger herfra i deres arbejde med Storebæltsbroen.

Som omtalt på side 82 er det vigtigt at man altid overvejer om de oplysninger man finder på internettet, er troværdige. Eleverne bør vænnes til at tænke over om de kan have tillid til afsenderen af oplysninger. Er afsenderen nævnt på internettets side? Er det en afsender man kender? Har afsenderen en forbindelse til oplysninger som gør at man kan stole på dem? Eksemplet med Sund og Bælt kan bruges til at belyse disse spørgsmål, og man kan evt. lade eleverne finde teksten fra side 82 på Sund og Bælts hjemmeside. På hjemmesiden findes teksten under overskriften Fakta og underrubrikken Fakta om anlæggene.

Opgave 2

Vestbroen er 6611 m lang. Østbroen er 6790 m lang. Hele Storebæltsbroen blev taget i brug i 1998. Det varede fra 1989 til 1998 at bygge broen. Østbroen er højere end Vestbroen. Der kan kun sejle små skibe under Vestbroen. På Vestbroen er der 65 m fra vandkanten og op til vejbanen, og der kan sejle selv store skibe under Vestbroen. Der kører kun tog over Vestbroen.

Opgave 3

I denne opgave skal eleverne ordne det stof som Michael nu har samlet til sin opgave om Storebæltsbroen. De skal ordne stoffet og bestemme den rækkefølge det kan bruges i. Mange elever vil synes at det er svært, så det vil være nødvendigt at hjælpe dem i gang.

Det kan evt. gøres ved at lade dem finde 2-3 overskrifter som kan dække de forskellige informationer og derefter sortere informationerne under overskrifterne.

Det kan også gøres ved at sortere svarene på de spørgsmål som Michael har ønsket svar på i opgave 2 og kombinere dem med den viden Michael havde i forvejen. Ved at gøre sådan kan rækkefølgen se sådan ud:

Storebæltsbroen forbinder Fyn og Sjælland.

Der er to broer: Vestbroen og Østbroen.

Byggeriet startede i 1989 og broerne blev indviet i 1998.

Vestbroen er 6611 m lang – både biler og tog. Togene kører i en tunnel under Østbroen.

Østbroen er 6790 m lang - kun til biler. Under Østbroen sejler de store skibe.

Det koster penge at køre over broerne.

Opgaven vil være vanskelig for mange, men det er den samme proces som eleverne skal igennem når de laver projekter o.l., så den er nødvendig at lære og øve sig på.

Opgave 4

Eleverne skal skrive fagteksten om Storebæltsbroen ud fra den disposition de fik lavet i opgave 3. Det er vigtigt at gøre eleverne opmærksomme på de forskellige illustrationer af Storebæltsbroen, for det kan hjælpe dem til at få et overblik over brosystemet.

Opgave 5

Det skal præciseres at eleverne kun må skrive 1 eller 2 nøgleord til hvert afsnit. Mange elever skriver ofte alt for mange nøgleord, og det er ikke en hjælp for dem. De skal vænnes til at begrænse sig for at finde de vigtigste oplysninger i teksten. Forslag til nøgleord:

- 1 mobning
- 2 virkning
- 3 mobbeofre
- 4 mobbere
- 5 mobbepolitik
- 6 forældre – selvværd

Opgave 6

Notater

mobning

virkning

mobbeofre De har det til fælles at de adskiller sig fra andre.

mobbere måske er de usikre, dominerende eller trives dårligt og ikke accepteret.

mobbepolitik på skolen tale åbent om problemet.

forældre skal sørge for at deres børn har selvværd.

Opgave 7

Ud fra notaterne skal eleven skrive et referat om teksten mobning. Det er vigtigt at eleven ikke ser på teksten, men på sin egne notater så teksten bliver affattet i elevens eget sprog – med elevens egne ord. Alt for ofte ser eller hører man elever bruge ord og vendinger som de slet ikke forstår, men har hentet direkte fra teksten.

Opgave 8

Eleverne skal prøve at følge den ”brugsanvisning” på at skrive resumé som bringes i opgaven. Det vil være en god ide at give eleverne en kopi af teksten hvor de kan strege ud og strege under.

Ordklasser og sætningsled

I afsnittet repeteres de forskellige ordklasser og sætningsled. Eleverne erfarer hvilke ledfunktioner de enkelte ordklasser kan have i en sætning.

Opgave 1

Ordene sorteret efter ordklasse. Elever der stadig er usikre i ordklasserne, kan hente hjælp i oversigten Ordklasser og sætningsled side 95.

Navneord (substantiver): apparat, cigaretter, annonce, chance, patient

Egennavne (proprier): Europa, Jupiter, H.C. Andersen

Tillægsord (adjektiver): almindelig, amerikansk, billig, interessant

Udsagnsord (verber): bevægede, spadserede, foretrække, fortsætter, undgå

Stedord (pronomener): vi, hun, min, dig

Opgave 2

I opgaven erfarer eleven at navneord kan have mange forskellige ledfunktioner. Det kan optræde som vist i de forskellige sætninger:

Sætning A som grundled x, sætning B som genstandsled \in , sætning C som biled _____ og sætning D som hensynsled ?.

Ud over de viste eksempler kan navneord også optræde som omsagnsled til grundled, fx Renault er en sikker bil, hvor *sikker bil* er omsagnsled til grundled.

Opgave 3

Egennavne som tilhører navneord, kan have de samme ledfunktioner som navneord.

Sætning A som genstandsled \in , sætning B som hensynsled ?, sætning C som biled _____ og sætning D som grundled x.

De personlige stedord som jo står i stedet for navneord og egennavne, kan have de samme ledfunktioner.

Opgave 5

I opgaven optræder udsagnsord udelukkende som udsagnsled i sætningerne da det er udsagnsordet primære funktion.

Udsagnsord kan dog også have andre ledfunktioner, men det har vi undladt at komme ind på da det kan forvirre mere end det kan gavne.

For eksempel kan udsagnsord når de optræder i navneform, være grundled i en sætning, fx At rejse er at leve, hvor *At rejse* er grundled, og *at leve* er omsagnsled til grundled.

Udsagnsord har en anden vigtig funktion i sætninger. De fortæller om tiden. Det kan man tale om ud fra de tre sætninger hvor udsagnsordet optræder i nutid, datid og førnutid.

Opgave 6

Tillægsord optræder som regel sammen med et navneord hvor tillægsordet kan være en del af forskellige led.

Sætning A som en del af hensynsleddet *den tykke kunde*.

Sætning B som en del af grundleddet *Den tykke dreng*.

Sætning C som en del af genstandsleddet *den tykke sweater*.

Sætning D som en del af bileddet *på den tykke kat*.

Tillægsord kan også optræde som selvstændige led, men det er ikke tilfældet i nogen af sætninger i opgaven. For eksempel kan tillægsord stå som omsagnsled til grundled som i sætningen: Han er *glad*.

Opgave 7

Bedsteforældrene sendte barnebarnet gaver til jul.

x (n) o (u) ? (n) ∈ (n) ___(f + n)

Betjenten viste turister vej til Amalienborg.

x (n) o (u) ? (n) ∈ (n) ___(f + e)

Kender du ikke hende?

o (u) x (s) – (b) ∈ (s)

Påskedag rejser jeg til Norge.

___ (n) o (u) x (s) ___ (f+e)

Sidste år var vi på ferie i Italien

___ (t+n) o(u) x(s) ___(f+n) ___(f + e)

Som omtalt under afsnittet Sætningens led er det som regel placeringen i sætningen som angiver ordets funktion da vi på dansk ikke har kasusendelser.

I sætning A kunne *bedsteforældrene* være hensynsled og *barnebarnet* være grundled hvis man ønskede at understrege betydningen af at det netop var bedsteforældrene som havde fået en gave af barnebarnet. Man vil dog næppe konstruere sætningen på denne måde hvis man havde til hensigt at fortælle at det var barnet som sendte gaver til bedsteforældrene.

Plus

Opgaverne på Plussiden lægger op til at eleverne får lært de latinske betegnelser for de forskellige ordklasser og sætningsled da de er et fælles grammatisk sprog der bruges i sprogfagene i de ældste klasser.

Artikler, talord og udråbsord er ikke taget med på listen.

Substantiver: (en kender), resultatet, dækkene

Proprier: Grønland, Norden, Christiansborg

Adjektiver: praktisk, flittig, europæisk

Verber: kender, meldte, punkterede

Pronomener: vi, dig, han, min

Adverbier: desværre, alligevel, altså

Præpositioner: fra, til, på

Konjunktioner: og, men, fordi